

1 – Zástavba pozdně středověká, později upravovaná, pohlednice Zelného trhu z roku 1867.

Sedmero problémů brněnské rezervace po třiceti letech

Dana Novotná

Vyhlášení centra města Brna za městskou památkovou rezervaci dne 19. 4. 1989 záhy převálcovaly události, které vedly ke změně politického režimu a nastartovaly obnovu občanské společnosti. Již v programovém prohlášení Občanského fóra z 26. II. 1989 nazvaném „Co chceme“ byly dva ze sedmi programových cílů věnovány životnímu prostředí a kultuře. Hned na přelomu let 1989 a 1990 se i v památkové péči (především na půdě tehdejších krajských středisek státní památkové péče a ochrany přírody) začaly aktivně prosazovat alternativní či iniciativní skupiny, které obdobně jako Občanské fórum sumarizovaly dosavadní akutní problémy oboru a návrhů na jejich obrodu, a to jak v rovině celostátní, tak v rovině regionální či místní. V Brně vznikla neformální skupina pro památky, památková sídla a rezervace při Nezávislé památkové unii, která v únoru a březnu roku 1990 sestavila dokument *Přehled nejzávažnějších problémů města Brna z hlediska památkových zájmů a ochrany*. Po třiceti letech, které od vyhlášení rezervace uplynuly, je nepochybně zajímavé položit vedle sebe seznam dobových a současných problémů, jichž autoři deklarace našli sedm.

V úvodní pasáži autoři vysvětlují specifikum brněnských památek:

V případě Brna a zdejší městské památkové rezervace poukazujeme vedle důrazu na památky mladší novodobé architektury na zvláštní závažnost problematiky starších architektonických památek a urbanistické struktury historického jádra města. Kulturně historická situace stavebních památek v Brně má totiž vlivem vývojových okolností specifický rámec. V důsledku brutální novodobé asanace historického jádra města na přelomu 19. a 20. století je zde dnešní fond památkových staveb složen převážně z pokročile novodobých objektů formovaných v duchu historizujících slohů a v duchu secese, přičemž řada z těchto objektů splňuje přední hodnotové nároky. Vedle nich však z památek architektury středověku a časnějšího novověku zůstalo zachováno jen málo: naštěstí k tomu vzdor asanaci zůstala zachována urbanistická i komunikační kostra historického města. Následkem zmíněné asanace došlo nicméně v Brně oproti jiným historickým městům k závažnému posunu památkové architektonických měřítek i měřítek urbanistických. Proto je nutné k tomu malému počtu starších stavebních památek přistupovat se zvláštním zřetelem a zvýšenou citlivostí asi tak, jako ke vzácnému koření, které oživuje chuť převážně novodobé a ovšem rovněž hodnotné podstaty městské památkové rezervace v Brně. Se zřetelem na tuto specifickou situaci Brna sestavila naše pracovní skupina pro památky, památková

sídla a rezervace působící při Nezávislé památkové unii, složená z osob zabývajících se profesionálně péčí o památky (PhDr. Jan Eliáš, Ing. arch. Karel Kuča, Ing. arch. Zuzana Syrová, Ing. arch. Jiří Syrový) přehled nejzávažnějších problémů Brna z hlediska památkových zájmů a ochrany. Přehled si nedělá nároky na úplnost. Jde v něm především o problémy, které považujeme za nejaktuálnější a z nichž řada souvisí s celkovou zanedbaností města, v němž památková péče v minulých desetiletích nemohla ze známých důvodů plnit svoji ochrannářskou funkci a halasně deklarované cíle. K jednotlivým problémům se hodláme postupně vracet v podrobnějších rozbořech.

Nařízením vlády č. 54 bylo za památkovou rezervaci prohlášeno nejen Brno, ale další čtyři lokality, a to Plzeň, Kolín, Příbor a Nový Jičín. Především Plzeň vykazuje některé rysy shodné s Brnem (královské město přenesené ze starší polohy, které bylo po zboření hradeb začátkem 19. století obklopeno sady s nově vystavěnými veřejnými budovami na způsob Okružní třídy, demolice části středověkých a raně novověkých domů a nová výstavba při ponechání středověké šachovnicové urbanistické struktury). Plošná „asanace“ uvnitř hradebního okruhu se nevyhnula ani Kolínu, kde vzniklo i několik staveb obracejících se do veřejného prostoru středověkého města svou dvorní částí (obytný soubor Na hradbách architekta Jindřicha Freiwalda dokončený 1923). Rozsah demolice v Kolíně nenabyl zdaleka takové plochy a významu jako v Plzni či v Brně. Autoři Přehledu tuto skutečnost zcela pominuli (a snad ji ani neznali), když popisují brněnskou situaci jako výjimečnou. Jednu výjimku však mezi ostatními rezervacemi Brno má. Zatímco všechny ostatní městské rezervace vyhlášené do té doby striktně vymezují svou

hranici historicky (město v hradbách s příslušným právem + panské sídlo), v Brně se hranice vymezila neorganicky, takže kromě města v hradbách zahrnovala i zeměpanský hrad s celým kopcem a různé části předměstí či jiných městských útvarů (Staré Brno), a to v rozporu s urbanistickými celky. Nezačíná celou Okružní třídu ani Obilný trh, i když ten s historickým městem již nemá žádnou urbanistickou souvislost. Pokud si vzpomínám, autoři této plošné koncepce již tehdy striktně odmítali názory ostatních odborníků jako „pražský diktať“ a uplatňovali „moravská specifika“, zatímco zpracovatelé rezervačních plánů Příboru a Nového Jičína² se drželi tradičního vymezení. Některé ze současných problémů brněnské MPR pocházejí právě ze špatného plošného vymezení.

Urbanismus - územní plánování

Považujeme za nutné přehodnotit celkovou koncepci urbanistického vývoje města mj. s tím, že bude zastaveno budování dalších monofunkčních satelitních sídlišť³ (Důvody: Zbytečné nároky na dopravu do vybaveného centra a neúnosné vzdálenosti dojíždění. Sociologická nevhodnost modelu sídlišť jako takových. Ztrátovost a zdravotní závadnost panelové výstavby atd.). Domnívám se, že místo toho je třeba se zásadně zaměřit na stavební a architektonickou rehabilitaci existujících starších čtvrtí, a to s potlačením plošných asanací, tedy především formou rekonstrukce památkově hodnotné zástavby z 19. a 20. století i formou organické dostavby území, ale s vyloučením dnešní panelové výstavby. Ve vnitřních čtvrtích města je přitom nutné přezkoumat a případně přehodnotit všechny dosavadní i dílčí urbanistické projekty (např. Cejlu, Husovic, Kr. Pole), ačkoliv některé (např. přestavba Židenic kolem ul. Tábořské) se jeví

alespoň z městotvorného hlediska příznivě. Současně podtrhujeme nutnost zachování identity urbanistické struktury jader někdejších předměstských obcí pohlcených velkoměstem. Negativním příkladem je obětování Bohunic ve prospěch sídliště. Obdobné necitlivé zásahy vidíme v Komíně a Řečkovících. Ohroženy jsou Žabovřesky, Bosonohy, Slatina.

Navrhované nové jižní centrum města označujeme za nevhodné, neboť dosavadní historické centrum není zatím ve všech svých částech plně využito. Míníme, že lepší by byla odpovídající aktivizace území přilehlého k parkovému pásu kolem historického centra a také odpovídající aktivizace místních center na obvodu města, která jsou zatím vybavena zcela nedostačtěně. Při žádoucím ponechání nádraží ČSD v dnešní poloze a žádoucím přemístění autobusového nádraží na Nové Sady ztrácí navrhované jižní centrum pro vlastní město smysl. Prostor uvažovaného jižního centra sám o sobě ovšem vyžaduje rehabilitaci a celkovou přestavbu. Zdá se velmi příznivé situovat zde objekty nadměstské, resp. příměstské vybavenosti, čímž by se dnešnímu tradičnímu centru zčásti odlehčilo. Celé území je každopádně nutno řešit na způsob městského obytného prostředí, nikoliv formou monumentálních solitérů v podstatě sídlištního charakteru, navíc s pohybem pěších na terasách.

Soudíme, že dosavadní osobní železniční nádraží je zásadně třeba ponechat na místě a využít případně možnost jeho rozšíření o dvě koleje na straně obchodního domu Prior. Pro toto řešení mluví výhodnost polohy historického nádraží přímo u centra města (aniž by mu bylo zvlášť na obtíž) a s tím spojený fakt, že značné procento cestujících směřuje právě do centra a nepotřebuje tedy městskou dopravu. Při odsunutí nádraží ČSD by ale zatíženost MHD značně vzrostla. Počítáme s tím, že perspektiva budování vysokorychlostních železničních tratí vyvolá časem nutnost

2 – Prostor před brněnským nádražím na konci 1. republiky fungoval jako přirozený nástup do města, dobová pohlednice.

nového nádraží, avšak pouze pro tento účel. Jeho poloha bude pak záviset na zatím bližší neznámém celkovém pojetí systému a nedá se proto ještě zodpovědně přesněji určit. I proto by nové nádraží dnes bylo úspěchanou investicí.

Autobusové nádraží na Zvonařce považujeme za nevyhovující z hlediska prosté dostupnosti z historického centra města, tak z hlediska konstrukcí ovlivněné hygienické neúnosnosti (nahromadění výfukových zplodin). Přiznáváme, že smysl by částečně mělo v sousedství nového železničního nákladního nádraží na Nových Sadech podél tamějšího železničního nádraží. Výhodou by byl především bezprostřední kontakt s historickým centrem města i s nádražím ČSD (snížení nároků na MHD) a také dobrá dostupnost pro autobusy z městského dopravního okruhu.⁴

S problémy historického jádra města nepřímou souvisí i problematika rychlé tramvaje v Brně a nemůžeme se proto k ní alespoň stručně nevyjádřit. Jsme toho názoru, že nelze realizovat variantu navrhovanou

Metroprojektem, počítající se třemi trasami a zrušením stávající tramvajové sítě. Domníváme se, že určitý smysl by snad z dosud zpracovaných návrhů mohla mít varianta autorů Myslivce a Masaříka, počítající se dvěma krátkými podzemními trasami přes centrum a se čtyřmi předřazovacími uzly. Tato varianta by však vyžadovala další úpravy. Zdá se nám nicméně, že tramvajová doprava není právě nejbolestnějším problémem Brna, do něhož by bylo účelné okamžitě investovat tak vysoké finanční částky. Dosavadní systém tramvajové dopravy považujeme totiž za vcelku použitelný, a to i délkou jízdy (vyjma trať Bystrc-Líšeň). Naproti tomu rychlá tramvaj by vlastně nepřinesla žádné podstatné zrychlení. Časová úspora z jednoho konce města na druhý by činila cca 3 minuty, při čemž tuto úsporu by znehodnocovalo prodloužení docházkových vzdáleností do městského centra.

Dopravní záležitost velkého městského okruhu a radiál považujeme za z větší části bezproblémovou a hodnotíme ji kladně za předpokladu: a) že VMO nebude veden ulicí Veslařskou, ale v redukované šířce dosavadní trasou v ul. Kamenomlýnské; b) že nebude realizován průtah Královým Polem, kolem něhož dnes vede kvalitní dopravní okruh, který činí proponovaný průraz zbytečným⁶; c) že pro snížení zátěže Pražské radiály bude zřízeno odpojení z dálnice na Veselce a bude vybudována tangenta směrem na Svitavy prakticky úplně mimo město; d) že Svitavská radiála – její pokračování od Pionýrské ul. (od Lužánek) na malý městský okruh za Skácelovou ulicí musí být vedena pod zemí. Jen tak nebude poničen park Lužánky a chráněný hodnotný novorenesanční stavební soubor přilehlé čtvrti Lužánky kolem nám. 28. října.

Problematicku obytných celků typu panelového sídliště v současné době sice řešit nemusíme, ale vystřídal ji dva nové fenomény: satelitní obytné

3 – Sídliště Lesná bojovalo proti uniformitě větší škálou použitých domů a parkovými úpravami. Snímek z roku 1971 pořízený v průběhu terénních úprav.

kolonie rodinných domů či viladomů (ty nás ve vztahu k historickému jádru příliš netrápí) a novobrutalistní styl architektury, který v rámci globalizace a vstupu nadnárodních investorů najdeme plošně v jakémkoli evropském městě, ale jen ve

velmi výjimečných případech projektant projevil pokoru, která by měla být, jak nás na fakultě učili, v těchto případech podmínkou, a svůj projekt podřídil historické regulaci aniž by se snažil historické prostředí zcela potlačit a udělat z něj trpné kulisy svého díla. S tím souvisí další problematika, na niž autoři Přehledu zapomněli, a to úloha územního a hlavně regulačního plánu, která je v civilizovaném světě klíčem k zachování hodnot. Brno si pořídilo pro území MPR regulační plán v roce 1999, a i když není z nejpřísnějších v této kategorii, přece jen prolonguje historickou regulaci, která platila po staletí a na jejímž základě byly postaveny stávající stavby; jedná se především o výškovou regulaci, dále o regulaci plošnou a funkční. Tristní je, že je nedodržují ani státní ani městské orgány a orgány volené jsou schopny souhlasit s co největšími ústupky (a dokonce je navrhovat).⁸

Odsun hlavního vlakového nádraží je stále aktuálnější, i když šlo a stále jde o kulturní nemovitou památku, důvody proti odsunu jsou stále stejné. Za uplynulých 30 let ale vzrostlo nejen občanské sebevědomí a aktivity⁹, ale bohužel i objem automobilové dopravy, která by odsunem ještě posílila. Za pravdu autorům Přehledu dal čas ve věci autobusového nádraží a jižního centra. Odlehlost Zvonařky (není dostupná fungující a v potřebných intervalech jezdící MHD) a růst soukromých dopravců znovuoživil staré autobusové nádraží, které se tak i jako další kulturní nemovitá památka dočkalo rehabilitace funkční a architektonické. Jižní centrum (v tomto případě území mezi hlavním vlakovým nádražím a autobusových nádražím na Zvonařce) stále nebylo dobudováno a částečné využití slévárny Vaňkovka a novostavba obchodního centra se stejným názvem parazituje na skutečnosti, že jde o nejkratší a nejrychlejší cestu z města

na autobus, takže ožívá právě cestující veřejnost či skutečnosti, že poskytuje parkovací místo mezi vnějším a vnitřním silničním okruhem.

Místo rychlé tramvaje (a stejně tak vizionářské lanovky na Špilberk) nás v současné době trápí doprava v klidu, především parkovací domy, které vznikají přímo v centru rezervace (nejnověji vedle Nové radnice), kde devalvují historickou hodnotu místa, a přímo komplikují pěší pohyb uvnitř či na okraji MPR, kde mění architektonické soubory a souvislosti (parkování pod piazzetou před Janáčkovým divadlem).

Rekonstrukce a rehabilitace

památkových staveb v Brně vyžaduje radikální změnu přístupu k jejich poznaným namnoze nenahraditelným hodnotám. Je třeba zastavit bezuzdnou likvidaci historické autenticity nově rekonstruovaných památek v Brně, které se s nemístnou velkorysostí nahrazují kaširovanými kopiemi na způsob Potěmkinových kulis, za nimiž nenacházíme nic jiného než bezohledné novostavby (nic proti nim, pokud se neskrývají za škraboškou libivého historismu a pokud jsou na správném místě.). Při rekonstrukci i obnově je nutno zachovat veškeré historicko architektonické hodnoty budov včetně interiérů a celého milieu a nelze se omezovat jen na nevědecké, falešné kopie fasád a leckde celých průčelí. Odstrašujícím příkladem v tomto smyslu budiž v Brně severozápadní část tzv. velkého Špalíčku, Malý Špalíček a svým způsobem i bývalý Ditrichštejnský palác, dnes Moravské muzeum.¹⁰ Nutná je rehabilitace od horních fasád domů většinou necitlivě odtrženého parteru historického jádra města a ovšem i jeho průběžná ochrana.

Upozorňujeme také na potřebu architektonické rehabilitace severní fronty Zelného trhu zahrnující

4 – Zvýšení zástavby v souvislosti s asanací, pohlednice Zelného trhu z roku 1900.

5 – Novostavba tržnice na místě za války vybombardovaném opět snížila zástavbu bloku až na nárožní dům, pohlednice asi z roku 1979.

6 – Současný stav severního bloku.

čerstvou rekonstrukční karikaturu rohového domu v ústí Radnické ulice, vedlejší proluku a poválečný objekt tržnice.

Zvláštní pozornost si zaslouží obnova areálu Výstavy soudobí kultury v prostoru Výstaviště se stavbami z let 1928 i 1956–1959. Je třeba postavit hráz dalším necitlivým zásahům do urbanistické struktury VSK a zabránit zde zbytečné likvidaci památek (pavilon G)¹¹, případně jejich neodpovídajícím adaptacím (pavilon D). Přimlouváme se za vypsání soutěže na generel výstaviště i na případné jednotlivé stavby.

Zodpovědným projektantem oněch tří staveb, které autoři Přehledu zmiňují jako odstrašující příklad, bylo brněnské středisko SÚRPMO, tedy specializovaná instituce právě na památky, která si v Malém Špalíčku vyprojektovala i vlastní ateliéry. Zde šlo opravdu o necitlivý přístup k obnově, jinde ve světě se v té době podobný přístup (ponechání štitové historické skořápky a vložení moderního obsahu), ovšem s výrazným architektonickým odlišením starého pláště a nového obsahu projektoval v duchu tehdy panující postmoderny. Je kuriózní, že se v tomto stylu (tj. postmoderny) přestavěl poměrně nedávno původně činžovní dům na Novobranské ulici č.3 na Informační, výukové a ubytovací centrum Astorka, kdy je za původní fasádou zařazen obsahový kontejner s kolejným ubytováním.

Naprosté nepochopení významu změny stavby na rohu Radnické a Zelného trhu (rekonstrukční karikatura) projevili autoři Přehledu, protože jde o jediný objekt v centru Brna, který byl snížen, aby nepřevyšoval okolní zástavbu a nerušil tak urbanistický prostor, jehož dominantou je věž staré radnice a paláce na náměstí. Tento zásah památkovým významem převyšuje provedení (kapotáž

7 – Reakce na snížení nárožního domu v dobovém tisku.

posledního patra „střešní“ hmotou), v rezervacích se může rovnat jen s úpravou nárožního objektu na Staroměstském náměstí 5 v Praze. Obě stavby mají podobný osud, kdy na místě starších městských domů byl po asanaci vybudován nájemní dům, který byl vyšší a prostorově členitější než předchozí zástavba. Obě náměstí utrpěla na konci 2. světové války a vznikly tam proluky, přičemž brněnská byla zastavěna nižším Domem potravin (dnešní tržnice) a rohový dům při ústí Radnické ulice tak působil nepatříčně jako věž. V případě Prahy se radnice a další budovy již nedostavovaly, takže nárožní věžice a monumentální plastická výzdoba štítu byla nežádoucí vedlejší dominantou a střešní partie byly proto v letech 1946–1949 zjednodušeny.¹² Z dalších příkladů snížení již postavené budovy znám jen snížení správní budovy Siemens v Mnichově, která nežádoucím způsobem vyčnívala z rezidenční čtvrti s ustálenou hladinou zástavby.

V devadesátých letech do kategorie rekonstrukce a rehabilitace stávajících památek přibyla ještě kategorie vědecká rekonstrukce a novostavba, když se dostavoval hrad Špilberk napodobeninou raně gotické kaple, která naprosto změnila

siluetu hradu i celého Brna, byly přistavěny i dva bastiony. Zatímco první akce byla spíše politickou objednávkou (bez viny není ani památková péče), bastiony měly prozaický charakter (depozitáře); přičemž pouze jeden byl historiky a archeologicky prokázáný.

Novostavby

Ve věci novostaveb v centru Brna všeobecně se přikláníme k ideálnímu požadavku zrekapitulovat a zmrazit vybrané stavební akce v hranicích MPR a jejího ochranného pásma,¹³ a to až do doby vydání nového zákona o památkách. Kromě toho kategoricky podporujeme požadavek povinného vypisování ideových a architektonických soutěží na zástavbu volných parcel v MPR a jejím ochranném pásmu i v hodnotných stavebních souborech a v sousedství význačných objektů mimo území MPR (např. Výstaviště aj.).

Utajování projekčních záměrů stavebních akcí typu „Racek“ na rohu Koblížné a Kozí ulice před veřejností označujeme napříště za nepřipustné.

Z třicetiletého odstupu se tento požadavek zdá až dětsky naivní, ale v roce 1990 se zdálo, že nový památkový zákon se podaří připravit v letech 1991–1992, což se na rozdíl od zákona o ochraně přírody a krajiny nezdařilo. Tím se bohužel propásla doba, kdy společnost včetně zákonodárců sama žádala ochranu hodnot utvářejících životní prostředí a kulturní dědictví státu. V současné době, kdy probíhá připomínkové řízení, které je ostře proti novému stavebnímu zákonu zcela pomíjejícímu veřejný zájem na ochraně kulturního dědictví a potají se připravuje i podobná změna zákona památkového, se zdá ten starý a autory Přehledu opovrhovaný zákon z roku 1987 jako téměř optimální.

Hotel Baron Trenck

Záležitost velkokapacitního hotelu nazývaného Baron Trenck je sama o sobě ukázkou takřka až tradičního bezohledného a hlavně krátkozrakého a ve svých důsledcích i nekulturního přístupu k nenahraditelným hodnotám historického jádra Brna tím spíše, že v tomto případě jde o hodnoty související už s jeho středověkou podstatou. Východní polovina domovního bloku označovaného jako Velký Špalíček, kde má být tento hotel vybudován, je místem staletými ověřené obytné měšťanské zástavby s obchodně řemeslnickým zázemím, existující v relativně drobném hmotovém členění i měřítku. Z historicko urbanistického pohledu je nesporné, že na toto místo patří opět individualizovaná zástavba tohoto druhu, provedená s plným respektem k nárokům historického prostředí. Doporučujeme proto zastavět zdejší proluku novostavbami přizpůsobenými svému okolí a vývojově historickým požadavkům jak drobnější hmotou i měřítkem, tak převážně trvale obytným využitím. V individualizovaném výtvarně architektonickém pojetí těchto nových domů nebude třeba zastírat jejich nejnovější původ, právě naopak, svěřme je volné umělecké invenci architektů a raději už skutečně nepřipustíme žádné falešné historismy či kašírované kulisy. To ovšem také svým způsobem platí i pro historické domy, které ještě stojí a které je třeba rekonstruovat. Nelze připustit, aby se jejich rekonstrukce odehrála nechvalně známou metodou zboření a celkové znovuvýstavby. V zájmu autenticity musí být obnoveny s maximálně šetrným zachováním všech hodnotných historických konstrukcí i architektonických detailů, jak o nich může rozhodnout pouze stavebně a umělecko historický průzkum.

Stavbou velkokapacitního hotelu v centru historického jádra města a jeho památkové rezervace by se na citlivém, od středověku až do nedávna

s městem bezprostředně soužijícím místě vytvořil jakýsi odcizený ostrov na způsob exkluzivního, sklem odděleného akvária s exotickou faunou. V neposlední řadě k ještě závažnějším nežádoucím následkům stavby velkého hotelu zde ale patří likvidace podstatné části vnitrobloku a zejména hloubková a proto i trvalá likvidace archeologicky exponovaného terénu a vůbec území, které náleží k nejstarším sídlům, historicko-urbanistickým ohniskům středověkého města.

Nejsme z nějakých nepodložených staromilských důvodů apriori proti stavbě velkých hotelů v Brně, ale trváme na tom, že z uvedených příčin nepatří přímo do centra územně sevrženého historického jádra, neboť tam nemohou být ničím jiným, než cizorodým prvkem. Velkokapacitní hotely je třeba odsunout do atraktivních zón mimo historické jádro nebo alespoň na jeho ohraj. Takovým vhodným místem je například zbořená část novodobého bloku za hotelem Slavia. Stavebně historicky exponované území Velkého Špalíčku vyžaduje citlivý a ohleduplný přístup a nelze na něj bezohledně klást předdimenzované nároky. Pohostinská a ubytovací funkce se ve Velkém Špalíčku uplatnit ovšem může, ale lze ji uplatnit pouze formou přiměřeně dimenzovaných jednotlivých v ostatní zástavbě rozptýlených objektů obsahujících maximálně desítky, v žádném případě však stovky lůžek a stravovacích míst.

Při zpětném pohledu až mrazí, že kauza Baron Trenck dopadla mnohem hůře, než si kdo mohl představit, protože na parcelách, kde se plánoval hotel, bylo postaveno obchodní centrum Velký Špalíček s multikinem a podzemními garážemi, které je oproti plánovanému hotelu několikrát „bezohlednější a nekulturnější“.

Koncertní hala

Umístění nové koncertní haly vedle Besedního domu a Pražákova paláce považujeme za urbanisticky problematické, neboť její hmotové řešení v kontextu vynikajícího novorenesančního komplexu Besedního domu a Pražákova paláce (svým způsobem i v kontextu hotelu International) je nevhodné a vzhledem k danému prostředí je nevhodná i zvolená architektonická forma. Domníváme se, že zdejší prostor vyžaduje prosté uzavření bloku s hotelem Slavia v pravoúhle formované hmotě a střídém architektonickém členění fasád. Doporučujeme tuto dostavbu chápat jako dobudování souboru hotelových staveb Slavia-International. Koncertní hala by měla být umístěna např. na severovýchodním úpatí Špilberka, jak se dříve navrhovalo. Sporná situace kolem koncertní haly je následkem toho, že nebyla uskutečněna vyhledávací soutěž, která by měla být pravidlem při rozhodování o umístění všech větších a významnějších staveb ve městě.

To, že se koncertní hala na předmětný pozemek nehodí, se učilo již na fakultě architektury a studenti se o tom mohli opakovaně osobně přesvědčovat, když byla stavba jako ročníková práce zadávána.¹⁴ Pokud se podíváme na územně plánovací dokumentaci za první republiky, byla nová stavba podobného určení¹⁵ projektovaná do prostoru Nových sadů, kde se mělo zřídit nové správní i kulturní centrum v návaznosti na odsunutě nádraží, které mělo být na levém břehu Svatky, tedy za tržnicí Nová Amerika; poté se navrhoval severní svah Špilberku, ale místo zabrala stavba jednoho z výborů komunistické strany, dnešní úřad ombudsmana.

8 – Výsledný efekt zastřešení a uzavření nádvoří renesančního Domu pánů z Lipé.

Využití Domu pánů z Lipé a památkových staveb vůbec

Konkrétním závažným problémem brněnské MPR je otázka využití paláce, který se do vědomí veřejnosti vryl jako Dům pánů z Lipé a který se v současné době stavebně zabezpečuje pro prodejní a kancelářské účely obchodní organizace Prior. Zdůrazňujeme, že v případě zmíněného paláce jde o prvořadou renesanční architekturu, která se dochovala v značně intaktní podobě a jež svým ztvárněním představuje jedinečnou výtvarnou a kulturně historickou hodnotu daleko přesahující místní význam. Poznané, v odborné veřejnosti známé stavebně a umělecko historické hodnoty této přední renesanční památky je konečně třeba respektovat a nadále nepřipustit její degradující komerční využití na způsob prodejem a kanceláří. Považujeme za nesporné, že estetickým hodnotám budovy může odpovídat jedině její využití kulturní, resp. kulturně společenské. K těm pozoruhodným patří například námět na umístění centra pro kulturní výměnu. Je možné uvažovat i o využití pro Lidovou školu umění, jazykovou školu apod. Upozorňujeme, že zůstane-li u dnešního utilitárního využití, bude Dům pánů z Lipé nadále markantním příkladem mrhání hodnotami historické architektury, které by si nemohlo dovolit ani město s větším a závažnějším památkovým fondem, než má naše Brno.

Nejde ovšem jen o Dům pánů z Lipé. Zásada využívat hodnotné, zejména historické památkové objekty odpovídajícím kulturním a kulturně společenským způsobem by měla platit obecně. Jako odstrašující příklad za mnohé jiné v tomto smyslu uvádíme umístění taneční školy Starlet v budově Staré Radnice nebo umístění podniku Geodezie a kartografie v severní části stavebního souboru býv. augustiniánského kláštera u sv. Tomáše.

Dům pánů z Lipé byl k výše uvedenému a napadanému účelu nakonec stavebně upraven, jako problematické se jevílo spíše než využití vlastní stavební provedení, a to zasklení celého arkádového dvora a vložení nové baterie výtahů do tohoto prostoru. Bohužel došlo k podobným zásahům i v jiných palácích, např. Schrattenbachově (Knihovna Jiřího Mahena), v domě na Orlí ulici č. 3 (Obchodní galerie Orlí) nebo v paláci Chlumeckých na České (pouze parter). Co se týče využití bývalého augustiniánského kláštera, autoři Přehledu si kupodivu neuvědomili, že k jeho uvolnění pro státní úřady došlo již zásahem Josefa II., kdy byl konvent přesunut do zrušeného kláštera cisterciáček na Starém Brně, kde je dodnes.

Právě historicky a skutkově přesná a věcná argumentace je to, co památková péče občas postrádá a je jí to právem vyčítáno.

Psaná paměť národa

Leží nám na srdci nejen památky architektonické. Vedle této hmotné paměti národa existuje i nepostradatelná paměť národa psaná, jejíž ochrana spočívá na bedrech archívních institucí. Nejdůležitější z nich, uchovávající m.j. písemné doklady staleté historie Moravy, je Moravský zemský (nyní zatím ještě Státní oblastní) archív v Brně.¹⁶ Po letech tragického zanedbání trpí naprostým nedostatkem depozitních prostor pro archiválie, nutnost novostavby depozitářů

pro tento účel v bezprostředním dosahu Brna je proto bezpodmínečně nutná. S nedostatkem depozitářů po léta zápolí i Archív města Brna, Mezidobí, než bude tato novostavba či novostavby k dispozici, navrhujeme překlenout úpravou některé z uvolněných továrních budov v průmyslové zóně města, které vy vyhovovaly zejména po stránce dostatečné únosnosti konstrukcí.

Zájem státu o paměťové instituce a jejich fondy včetně budov se skokově zvýšil po přijetí zákona o restitucích, kdy všichni poznali, jak důležité fondy jsou v archivech ukryty a oba v Brně sídlící archivy (oblastní i okresní, tj. Státní oblastní archív v Brně, pozdější Moravský zemský archív i Archív města Brna) získaly nově postavené či upravené budovy a depozitáře. Před třiceti lety by zřejmě nikoho ani ve snu nenapadlo, že se fondy budou postupně digitalizovat a badatelský kontakt s archivem se bude uskutečňovat v kteroukoli hodinu z libovolného místa ve světě. Jednou věcí se však město pochlubit může i na poli digitálních dokumentačních fondů, a to je *Encyklopedie města Brna*.

Dnes bychom patrně našli jiné „sedmero“ nejzávažnějších problémů, ale minimálně polovina naznačených okruhů je nadále aktuální, především však absence jasného a všemi partnery dodržovaného řídicího dokumentu pro městskou památkovou rezervaci, která si to i přes všechny šrámy na „třicetiletém“ těle nepochybně zaslouží.

1 Členy byli PhDr. Jan O. Eliáš, tehdejší pracovník Státního ústavu pro rekonstrukce měst a objektů v Praze (SÚRPMO), středisko Brno, Ing. arch. Karel Kuča, tehdejší zaměstnanec KSSPPOP Jihomoravského kraje se sídlem v Brně, Ing. arch. Zuzana Syrová, tehdejší zaměstnanec Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze (SÚPPPO) a Ing. arch. Jiří Syrový, v té době projektant Brněnských veletrhů a výstav (BVV); tři posledně jmenovaní v roce 1990 ustavili občanské sdružení Společnost pro obnovu vesnice a malého města (SOVAMM), dodnes existující jako spolek.

2 Nový Jičín později oslovil bratislavského projektanta, dnes profesora Ing. ach. Bohumila Kováče, Ph.D., aby jim zpracoval regulační plán, neboť městu šlo především o to získat co nejlepší podklady bez ohledu na místní či státní příslušnost.

3 V roce 1990 se ještě dostavovala část Líšně, Bystrce a Bohunic, resp. Nového Lískovce.

4 Ve směrném územním plánu pro Brno schváleném roku 1970 byla v plánu (k již existujícímu nákladovému nádraží v Maloměřicích) tato posunutí: hlavní vlakové nádraží se mělo posunout jižně po trati na pravý břeh Svratky, kde byl drážní pozemek známý pod názvem Morávka, k němu mělo být přidáno odsunuté autobusové nádraží tak, aby obě mohla využívat společné odbavovací zařízení. Autobusové nádraží však bylo posunuto východněji (dnešní Zvonařka), původně zamýšlený pozemek je dosud nezastavěný, zatímco pozemek pro nádraží vlakové (Morávka) byl až po roce 2000 zastavěn developerskými projekty, např. Spielberk Office Centrum.

5 Jednalo se o tzv. podpovrchový diametr od hotelu Continental k hlavnímu nádraží, který byl zakotven v dopravním řešení městské hromadné dopravy směrného územního plánu.

6 Průtah již je realizován tunelem a zdá se, že jde o urbanisticky celkem nekonfliktní řešení.

7 Myšleno Boskovickou brázdou.

8 V současné době soukromá osoba iniciovala změnu veřejné a chráněné části zeleně nad zachovanou částí hradebního okruhu na stavební parcelu a zastupitelstvem prošla.

9 Bylo vyprovokováno referendum, ale vítězné NE odsunu nesplnilo počtem hlasů nadpoloviční počet obyvatel, neboť zákon o referendu má jiné kvóty než třeba zákon volební a uživatelé služby z mimobrněnských obcí hlasovat nemohli.

10 Všechny tři jmenované stavby projektovalo brněnské středisko Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, přičemž Malý Špalíček se zřítíl, takže vnitřní konstrukce neexistovaly.

11 S věží, architektonická idea i stavební podstata byly likvidovány ve dvou vlnách, z nichž popisovaná je tou první.

12 Vlček, Pavel a kol., *Umělecké památky Prahy*, Josefov, Praha 1966 s. 505.

13 Ochranné pásmo, resp. „památkové ochranné pásmo pro historické jádro města Brna“ bylo vyhlášeno 6. 4. 1990, tedy až měsíc po vzniku tohoto materiálu.

14 Všichni tři architekti z autorského týmu jsou absolventy brněnské fakulty.

15 Šlo o divadlo.

16 Jeden z autorů, PhDr. Jan O. Eliáš, který jako archivář spolupracoval na stavebně historických průzkumech SÚRPMO, se nedlouho po sepsání tohoto přehledu stal ředitelem uvedeného archivu a zasadil se o jeho přejmenování na Moravský zemský archiv. Z frustrace nad tím, že nebyl přijat zemský systém a nevznikla Moravskoslezská země, z archivu zase odešel a zpracovával až do smrti stavebně historické průzkumy na volné noze.

Seven problems of the Brno Reservation as seen thirty years later

Dana Novotná

The Brno Urban Conservation Area was declared in the spring of 1989, while in the autumn of that same year revolutionary political changes took place which also gave a new impetus to cultural workers. In the spring of 1990, a document titled *An Overview of the Most Serious Problems of the City of Brno in Terms of Heritage Interests and Restoration* was written by archivist Jan Eliáš and architects Zuzana and Jiří Syrový, and Karel Kuča. This article presents seven problems of that time and comments on them from today's perspective, thirty years later.

1. Urbanism - the authors especially criticize the construction of prefabricated housing estates around the city, the design of the southern centre and the relocation of the main railway station; the issue of the latter two sites is still unresolved.

2. Reconstruction and rehabilitation - the authors call for a change in approach to the restoration of heritage buildings and criticize the existing exploitation, where historical facades have remained and new building have been built behind them; sensitive restoration of monuments is a national issue but it is not always possible to achieve it.

3. New buildings - the authors wanted to stop permission for new buildings until the adoption of the Conservation Act and to enforce compulsory competition for architectural tenders; there is

still no new law in place and although competitive tendering is already common proposals that are considerate of the historical environment do not always win.

4. The Baron Trenck Hotel - this was a design for the so-called Big Špalíček town block. The authors criticized the design as oversized and inappropriate. Although construction of the hotel was not carried out, a shopping centre with underground garages was built instead which brought with it even more negative aspects than the planned hotel.

5. Concert hall - the authors evaluate the placement of the hall next to the Communal House (Besední dům) as unsuitable, the hall is currently being built on the site.

6. Use of the House of Lords of Lipá and historical buildings in general - the authors criticize the new use of monuments that is not in accordance with their importance and capacity potential; this problem is still ongoing.

7. A Written Memory of the Nation - the authors emphasise the importance of archival records and their dignified and careful placement. There has been a significant qualitative shift in this area over the last 30 years.